

George Breitman

Om Deutschers Trotskij-biografi

Introduktion

Detta är en sammanställning av en artikelserie från amerikanska Socialist Workers Party's (SWP) tidning *The Militant* våren 1954, där George Breitman (som översatte många av Trotskij's arbeten från ryska) skarpt kritiserade den första delen av Deutschers Trotskij-biografi, *Den väpnade profeten* (biografen var planerad att omfatta två delar, men växte sedan till en trilogi). Artikelserien bestod av 6 artiklar, fast vi har inte lyckats få tag i den 5:e, som därför inte ingår nedan. Översättningen är gjord av undertecknad.

Breitman är mycket kritisk mot Deutscher. För mig och för många andra som läst hans Trotskij-trilogi med stor behållning, kan kritiken framstå som överdriven och överpolemisk. Breitman försvarar Trotskij med hull och hår och menar att alla Deutschers kritiska synpunkter på Trotskij är grundlösa (om inte Trotskij själv vidgått felet/misstaget). Vidare anser Breitman att Deutscher försöker ta åt sig äran över sådant som han i själva verket hämtat från Trotskij osv. Kort sagt: Breitman har i stort sett inget positivt att säga om den första delen av Trotskij-biografen.

För att förstå varför Breitman offrade så mycket krut på Deutscher, bör man ha klart för sig vissa fakta om den trotskistiska rörelsen vid denna tid och Deutschers förhållande till denna.

Till bakgrunden hör att Deutscher till en början (på 30-talet) tillhörde den trotskistiska rörelsen (i Polen), men att han motsatte sig bildandet av Fjärde internationalen (1938) och därför bröt med den organiserade trotskismen.

Efter det kalla krigets utbrott i slutet av 1940-talet utsattes vänstern, i synnerhet i USA, för mycket hårda påfrestningar. I denna situation uppstod hårda motsättningar i den världstrotskistiska rörelsen, motsättningar som ledde till att Fjärde internationalen 1953-54 splittrades. En del fraktioner hade politiskt inspirerats av Deutscher (som inte var medlem i någon trotskistisk rörelse) och då speciellt av hans optimistiska syn på Sovjetblocket, som han trodde skulle komma att självreformera sig: Deutscher ansåg att det varken var möjligt eller nödvändigt med revolutioner för att bli av med den stalinistiska byråkratin. Denna ståndpunkt hade han tidigare framfört i sin Stalin-biografi¹ och flera andra skrifter och artiklar. Detta stod i skarp motsättning till den ståndpunkt som Fjärde internationalen hade haft alltsedan den grundades.²

Efter publiceringen av sista delen av Deutschers Trotskij-trilogi tio år senare (1964) skrev Joseph Hansen, en annan ledande medlem i amerikanska SWP, en huvudsakligen *positiv* recension av trilogin, vilket också måste ses mot bakgrund av att det politiska läget hade förändrats och att Deutscher och hans idéer inte längre sågs som ett hot. Hansens positiva recension föranledde dock protester från George Breitman, som höll fast vid att hans kritik mot första delen av Trotskij-biografen var berättigad.³

Martin Fahlgren i oktober 2012

¹ [Stalin](#) (på marxistarkivet). Dessutom ansågs Deutscher överhuvudtaget ha för positiv syn på stalinismen. Se t ex JP Cannons artikel [Trotskij eller Deutscher?](#)

² Om utvecklingen av den trotskistiska världsrörelsen under dessa år, se kapitel 6, "Från 1948 till 1968", i Pierre Franks historik [Fjärde Internationalen](#)

³ Debatten Hansen-Breitman finns på marxistarkivet: [Meningsutbyte om Deutschers Trotskij-biografi](#)

Är Deutscher objektiv beträffande Trotskij?

Ur *The Militant*, Vol.18 No. 12, 22 March 1954.

The Prophet Armed, Trotsky: 1879 -1921, av Isaac Deutscher. (eng upplaga Oxford. University Press, 1954).¹

Vid sidan av Lenin var Leo Trotskij (1879-1940) 1900-talets största revolutionära tänkare och kämpe. Vid en ålder av 26 var av de mest framträdande ledarna för den misslyckade ryska revolutionen 1905. Tolv år senare var han och Lenin ledare av den första segerrika arbetarrevolutionen i historien. Han organiserade och ledde Röda armén till seger över den ryska och utländska kontrarevolutionen. 1923 påbörjade han och Lenin (som snart skulle avlida) en kamp mot den byråkratiska degenereringen av Sovjetunionen som representerades av stalinismen. Utesluten från Kommunistiska internationalen och förvisad från Sovjetunionen i slutet av 20-talet fortsatte han att hålla den revolutionära marxismens fana högt och samlade ihop de krafter som 1938 bildade Fjärde internationalen, två år innan han mördades av en stalinistisk agent. Han var en djupsinnig teoretiker som kraftigt berikade den marxistiska teorin, belyste vår epoks stora problem och pekade ut vägen längs vilken den internationella arbetarklassen kommer att marschera till den socialistiska segern.

Isaac Deutscher, som är född i Polen och nu brittisk medborgare, ansåg sig i sin ungdom vara marxist. Han är nu en redaktionsmedlem och ”rysk expert” i *The Economist*. År 1949 publicerade han första delen av en planerad trilogi, *Stalin: En politisk biografi*.² År 1953, efter Stalins död, avbröt han trilogin med en bok, *Russia: What Next?* [Ryssland: Vad härnäst?]³ Trilogin återupptas med denna bok, den första delen av en biografi om Trotskij. Efter den andra delen⁴, avser han att publicera en studie av Lenin.

Reaktioner på hans böcker

Deuschers bok om Stalin hyllades allmänt, särskilt i liberala kretsar, för sin ”objektivitet”. Den nu avlidne John Dewey, exempelvis, betecknade den som ”en fantastisk prestation” på grund av ”den metod med vilken han uppnådde en objektiv behandling” som befriade honom från ”metoden med beröm och klander.”

Vår egen recension utmanade denna bedömning. Vi noterade att Deutscher frikostigt lånat från Trotskijs skrifter om Stalins brott, samtidigt som han förkastade den trotskistiska analysen av stalinismen, och sade: ”Han är välbekant med fakta och de dokument som finns tillgängliga om sitt ämne och på det hela behandlar han dem noggrant, även om hans metod i allmänhet är att ifrågasätta alla anklagelser eller vittnesmål som är fientliga gentemot Stalin och som inte kan bekräftas bortom all tvekan, och i de flesta sådana fall hellre fria än fälla. Det är denna metod, plus det egendomligt oengagerade sätt på vilket boken är skriven, som i vissa kretsar har givit boken ett rykte att vara objektiv.”

Samma sak har hänt med Deuschers bok om Trotskij. Samtidigt som de kritiserar vissa aspekter är de liberala recensenterna imponerade över dess ”objektivitet”. Eftersom detta är dess främsta anspråk på seriös uppmärksamhet, måste vi undersöka det närmare.

¹ Svensk översättning: *Den väpnade profeten*, René Coeckelberghs bokförlag, 1973

² Den ”trilogi” som avses är inte Trotskij-trilogin (som vid denna tidpunkt var tilltänkt att bestå av 2 delar), utan biografier över Stalin, Trotskij och Lenin. Den sista blev dock aldrig fullbordad (Deutscher dog hastigt 1967).

³ Ett kapitel ur denna bok finns översatt till svenska: [Marxism och primitiv magi](#)

⁴ Som blev till 2 delar: [Den avväpnade profeten](#) och [Den förvisade profeten](#)

Åskådaren

Vad menar egentligen dessa människor med ”objektivitet”? För det mesta verkar deras ideal vara att professorn ägnar 15 minuter åt fördelarna i en fråga, 15 minuter åt nackdelarna, och 30 minuter åt det kloka i att se båda sidor av frågan och undvika dogmatism. Man börjar med tanken att sanningen enligt denna uppfattning i allmänhet ligger någonstans i mitten, och att det är troligare att man når den om man är fristående, opartisk eller t o m likgiltig än om man är involverad, passionerad eller en anhängare.

Detta är den typiska åskådarens ståndpunkt (som alltid är redo att försäkra dig om att han naturligtvis är en bättre domare om vad som rätt och fel i en kamp än de som deltar i den) och det tilltalar starkast medelklassens tänkare.

Deutschers ”objektivitet” innehåller, som vi skall visa, element av åskådarens uppfattning.

Vår uppfattning

Vår uppfattning är annorlunda. För oss är objektivitet en vetenskaplig framställning av ett problem på ett sådant sätt att den nära motsvarar verkligheten. Det innebär att ärligt ta itu med ett problem och med koll på sina fördomar, betrakta det historiskt och i dess förhållande till andra problem.

Detta bör aldrig förväxlas med likgiltighet eller opartiskhet: partiskhet är inte nödvändigtvis ett hinder för objektivitet och opartiskhet är ingen garanti för objektivitet. Supportern på den tionde raden eller till och med ringdomaren är inte nödvändigtvis bättre bedömare av vad som hände under ett slagsmål mellan två boxare än vad dessa är. Till och med när läraren i klassrummet slutligen kommer fram till en slutsats, kan han trots alla fördelar av efterklokhet och studier, förstå mindre av den franska revolutionen än den illiterate 1700-talsbonde som hjälpte till att göra den.

Kan dölja partiskhet

Dessutom finns det anledning till att vara misstänksam mot människor vars främsta meriter är deras påstådda opartiskhet. Den professor som stoltserar med sin avskildhet kan vara lika partisk som den revolutionäre franska bonden, fast i en annan riktning.

Det är relativt enkelt att bedöma en kontrovers om kvaliteten på kläder som bars i Kina 400 f.Kr., strikt utifrån sina egna egenskaper, ty detta är inte en fråga som direkt berör oss, vår kamp och våra ambitioner i dag. Men det är inte så lätt att göra samma sak med frågor av social-politisk-ekonomisk karaktär som påverkar oss mest direkt.

Läraren kanske vet eller kanske inte vet det, men även hans/hennes inställning till en revolution som skedde för nära 200 år sedan påverkas och färgas av det faktum att också vi lever i en revolutionär tidsålder. ”Objektivitet” kan maskera de mest uttalade (även omedvetna) fördomar och partiskhet. Detta är speciellt sant för något liknande den ryska revolutionen, som inte någon politiskt intresserad person idag verkligen kan stå neutral inför.

Som vi ska visa, talar Deutscher i egen sak när han framställer sig som en objektiv historiker.

Historikerns skyldighet

Trotskij var själv en stor historiker och eftersom han skrev om historien där han hade spelat en framträdande roll och förstod att vissa läsare skulle förkasta hans behandling av historien av just det skälet så berörde han dessa frågor. I sitt förord till *Ryska revolutionens historia*, från 1930, uppmanade han den allvarliga läsaren att av historiker inte kräva ”historikerns så kallade ’opartiskhet’ ”, utan

”en vetenskaplig samvetsgrannhet, som för sina sympatier och antipatier – öppna och osminkade – söker stöd i ett ärligt studium av fakta, en bestämning av deras verkliga samband och ett blottläggande av orsakslagarna i deras rörelse.

Detta är den enda möjliga historiska objektivismen, och den är dessutom mer än tillräcklig, då den verifieras och bekräftas inte av historikerns goda intentioner, vilka bara han kan intyga, utan av de naturlagar som den historiska processen själv uppenbarar för honom ”

Ett år tidigare, i förordet till sin självbiografi, *Mitt liv*⁵, behandlade Trotskij frågan, eftersom det rör biografisk skrift. Han sade:

”Ett vanligt trick”

”Denna bok är inte ett objektivt fotografi av mitt liv, utan är en del av det. Jag fortsätter på dessa sidor den kamp åt vilken jag har vikt hela mitt liv. Samtidigt som jag beskriver så karakteriserar och bedömer jag, och när jag berättar så försvarar jag mig också, och ännu oftare angriper jag. För mig är det det enda sättet att göra en självbiografi objektiv i högre mening, det vill säga att på lämpligaste sätt uttrycka personligheten, omständigheterna och tidsperioden. Objektivitet är inte det låtsade ointresse som obotliga hycklare använder när de talar om vänner och fiender, och antyder saker indirekt när det är obekvämt att säga det rakt ut. Den sortens objektivitet är bara ett vanligt trick. Jag har inget behov av det.”

Men Deutscher behöver detta trick i högsta grad. Liksom Trotskij, liksom varje historiker, skriver han för att försvara vissa idéer. Till skillnad från Trotskij, vill han inte vidkännas dessa idéer öppet och tydligt, utan han för fram dem indirekt och gömmer sig bakom påståendet att han bara vill ”återställa den historiska balansen”. Vilka hans idéer är, och varför han presenterar dem på detta sätt, kommer att diskuteras i kommande artiklar.

En ”objektiv” levnadstecknare ”återupprättar” Leo Trotskij

Ur *The Militant*, Vol.18 No. 13, 9 March 1954.

I förordet till sin nya bok, *Den väpnade profeten*, försöker Isaac Deutscher förklara varför han skrev biografien om Leo Trotskij, som denna volym är den första delen av.

Han skriver:

”Stalinismens mäktiga propagandamaskiner arbetade under övertryck i nära trettio år på att utradera Trotskijs namn från revolutionens annaler eller lät det stå kvar endast för att användas som synonym för ärkeförrädare... Gravplundrarnas arbete har till dags dato varit så ihärdigt att det starkt påverkat inställningen även hos oberoende västerländska historiker och forskare.”

Att motverka stalinismens lögnar och västhistorikers försummelse – detta är verkligen en värdig och lovvärd målsättning. Men det finns många sätt att åstadkomma detta. Ett sätt skulle vara att nytrycka Trotskij många egna arbeten, inklusive hans självbiografi, och för första gången få utgivna på engelska hans många verk, som aldrig har översatts. När allt kommer omkring så var Trotskij bl a ett litterärt geni.

Kunde inte Deutscher ha övertalat någon utgivare att göra detta, och kunde han inte ha använt sitt inflytande som en ”rysk expert” för att starta en kampanj i den riktningen, kanske t o m en penninginsamling för sådan publicering?

Huruvida en sådan tanke någonsin slagit honom, säger Deutscher inte. Men han medger att han känner sig en aning ”apologetisk” när han behandlar sådant som Trotskij själv skrev om så utförligt, ty ”efter en noggrann och kritisk undersökning” finner han ”fortfarande Trotskijs *Mitt liv* så skrupulöst sanningsenligt som något verk av det slaget kan vara. Emellertid ...” (Detta är Deutschers favoritteknik: varje påstående som kan tolkas positivt måste på en gång,

⁵ På marxistarkivet: [Mitt liv – försök till en självbiografi](#)

när så är möjligt, följas av ett ”Emellertid” eller ”Men”. Det är själva kärnan i ”objektiviteten” i hans liberala beundrars ögon.)

”Emellertid kvarstår det som en försvarsskrift tillkommen mitt under författarens framgångslösa strid mot Stalin.” ”En försvarsskrift” – det låter illa, inte det slags skrift som varje ”objektiv” person med självrespekt skriver. Dessutom en försvarsskrift som skrivits i mitt under en strid där författaren var inblandad. Detta låter heller inte alltför bra – alla vet hur svårt det är att undvika subjektivitet mitt under en kamp om liv och död – och förminskar avsevärt den gynnsamma effekten av medgivandet att Trotskij var skrupulöst sanningsenlig i sin självbiografi.

Deutscher fortsätter:

”På dess sidor brottades den levande Trotskij med gravplundrarna. På den totala stalinistiska svartmålningen svarade han med ett besynnerligt självförsvar, som luktade självglorifiering.”

Vi ska inom kort återkomma till anklagelsen för ”självglorifiering”, även om vi måste erkänna att vi har varit helt oförmögna att räkna ut vilket ”besynnerligt självförsvar” som Deutscher talar om. Hur som helst, fortsätter han så här:

”Han var ur stånd att tillfredsställande förklara den förändring i revolutionens klimat, som gjorde hans nederlag både möjligt och oundvikligt och hans skildring av de intriger genom vilka en trångsynt, ’usurpatorisk’ och illvillig byråkrati drev bort honom från makten är uppenbart otillräcklig.”

Här måste vi stanna upp och undersöka ett annat av Deutschers fiffiga trick. Trotskij, säger han, förklarade inte och kunde inte förklara varför stalinismen segrade. Är det sant? Nej, det är en av årets största lögner. Hur kunde Deutscher hoppas att komma undan med den? Därför att han mycket skickligt hänvisar till *Mitt liv*, skriven 1929, och förväntar sig att de flesta läsarna kommer att uppfatta detta som en referens till alla Trotskijs skrifter.

Trotskij påbörjade sin förklaring på 1920-talet, dvs när stalinismen kom till makten i bolsjevikpartiet, och en del av den ingår i *Mitt liv*. Sedan fortsatte och slutförde Trotskij jobbet med att blottlägga de internationella och inhemska sociala, ekonomiska och politiska orsakerna till stalinismen uppkomst och seger i flera av sina viktigaste böcker under de kommande elva åren. Här behöver vi bara nämna *Den förrådade revolutionen*, *Stalin* och *Till marxismens försvar*.⁶

Ingen i hela vida världen gjorde mer än Trotskij när det gällde att klargöra den sovjetiska urartningen, detta var en av hans största bidrag till den marxistiska teorin. Deutscher själv vittnar omedvetet om detta faktum på nästan varje sida han skriver, ty nästan allt han skriver om detta ämne är lånat från Trotskijs analys (ett starkare ord än ”låna” skulle kunna användas, för att han brukar låna utan att ange källan) – så mycket att han ibland misstas för att vara en ”trotskist” av okritiska läsare som inte inser att han browdleriserar och förvränger det mesta av det han lånar så att det ska tjäna hans anti-trotskistiska syften.

Deutscher, vi upprepar det, tillför inget eller ingenting av värde till Trotskijs analys, men han är inte främmande för att framställa det som om det är han, Deutscher, som ger de teoretiska förklaringar som Trotskij ”var ur stånd” att tillfredsställande göra. (Stalinisterna är, som vi kan se, inte de enda i gravplundrarbranschen. Men de gör åtminstone inte anspråk på att ”återupprätta” Trotskijs rykte.)

Hans kritik fortsätter:

”I *Mitt liv* sökte Trotskij rättfärdiga sig själv i de ordalag som påtvingats honom av Stalin och av bolsjevismens ideologiska situation på tjugotalet, d.v.s. Leninkultens ordalag. Stalin hade bränn-

⁶ På marxistarkivet: [Den förrådade revolutionen](#), [Stalin del 1](#) och [Stalin del 2](#), samt [Till marxismens försvar](#)

märkt honom som Lenins oförsonlige fiende och Trotskij var följaktligen angelägen om att bevisa sin fullkomliga hängivenhet för och sitt samtycke med Lenin. Hans hängivenhet för Lenin var efter 1917 otvivelaktigt äkta; och de frågor där enighet rådde mellan dem var många och viktiga. Icke desto mindre...”

Med andra ord, Trotskij, som var leninist från 1917 och den enastående försvararen av bolsjevismen från Lenins död till sitt egen, motbevisade Stalins lögner genom att berätta den enkla sanningen. Sedan Trotskij blivit bolsjevik, betraktade han Lenin som sin kamrat, lärare och ledare, och agerade därefter. Han var aldrig en handupprätkare och han hade inte mer användning för kulter än vad Lenin hade. Han kom i allmänhet till samma slutsatser som Lenin under deras sex år av samarbete i den sovjetiska ledningen, eftersom de hade en gemensam syn på problemen, och när de under diskussioner var oense, tvekade inte Trotskij att uttrycka sina åsikter öppet i den bolsjevikiska traditionen. Han dolde aldrig sanningen om sina meningsskiljaktigheter med Lenin före 1917 eller senare, de finns där i svart på vitt för alla som läser hans böcker.

”Icke desto mindre suddade Trotskij ut de skarpa konturerna och betydelsen av kontroverserna med Lenin mellan 1903 och 1917, och gjorde det även vad beträffar senare skiljaktigheter.”

Med detta menar Deutscher i själva verket att han och Trotskij har olika bedömningar av betydelsen av Trotskijns meningsskiljaktigheter med Lenin. Vilka dessa skiljaktiga bedömningar är, vems bedömning som är korrekt och den politiska betydelsen av Deutschers bedömning kommer att behandlas i nästa veckas artikel.

”Men”, fortsätter han, ”en annan och mycket märkligare konsekvens av det faktum, att Trotskij lade fram sitt försvarstal i Leninkultens ordalag, var att han på avgörande punkter reducerade sin egen betydelse jämförd med Lenins, en ytterst sällsynt prestation inom den självbiografiska litteraturen. Detta gäller i synnerhet redogörelsen för den roll han spelade under oktoberrevolutionen och under skapandet av Röda armén, där han förringade sina egna bedrifter för att inte framstå som en förringare av Lenin. Fri från lojalitet mot någondera kulter, har jag försökt återupprätta den historiska balansen.”

Trotskij, som sidan innan anklagades för ”ett besynnerligt självförsvar, som luktade självglorifiering”, anklagas således här för den motsatta synden att förringa sig själv. Vilken tur det är att vi har denne opartiske skipare av rättvisa som får ordning på Trotskij när det gäller båda dessa förvrängningar!

Efter detta chockerande avslöjande, där Trotskij ertappas med att helt fräckt ha tillskrivit Lenin främsta platsen i ledningen för den ryska revolutionen (precis som Engels tillskrivs den främsta i sitt samarbete till Marx), hur kan någon längre betvivla att Deutscher är mer ”objektiv” än Trotskij? Och hur kan någon nu betvivla att Deutscher drevs att skriva denna bok av den hårda nödvändigheten att upprätta den historiska balansen?

Fri från vad?

Men nöjet över dessa löjliga anspråk bör inte få oss att bortse från den allvarliga sidan av Deutschers förord – nämligen hans påstående om frihet från ”lojalitet mot varje kult”, inklusive ”Leninkulter”.

I sin bok om Stalin använder Deutscher också detta uttryck, ”Leninkulter”. I samband med att det hänvisas till Stalins illojala, fraktionella missbruk av Lenins mantel för att tysta och krossa motståndarna till stalinismen. Uppfattad i denna mening – som den stalinistiska förvrängningen av leninismen var termen inte helt förkastlig.

Men nu verkar Deutscher ge det en bredare mening (eller kanske han bara förklarar den innebörd han ursprungligen hade i åtanke), när han använder termen mot såväl Trotskij som Stalin. Eftersom Trotskij verkligen var en leninist, och inte en som förvrängde Lenin-citat för

att dölja en anti-leninistisk politik, måste Deutschers självständighetsförklaring från "Leninkulten" förstås som hans självständighetsförklaring från leninismen själv.

Denna bedömning stöds av många andra ställen i boken, och vi kommer att återkomma till den i en kommande artikel. Hittills har Deutscher varit noga med att inte uttryckligen föra fram den ståndpunkt som han närmar sig i sin trilogi, och såvitt vi vet har han inte någonstans besvarat de dumma påståendena från dumma recensenter att han är en "leninist" eller "trotskist". Hans nuvarande deklARATION är användbar eftersom den hjälper läsaren att "lokalisera" Deutschers verkliga ståndpunkt.

Detta rör inte bara en historisk fråga utan har också aktuell politisk betydelse. Deutschers böcker kan bättre förstås om vi har i åtanke att just nu, medan kampen mot den stalinistiska perversionen av leninismen fortfarande förs inne i och utanför Sovjetunionen, förklarar Deutscher sin frihet från alla "kulter", dvs från alla grupper som är engagerade i kampen, inklusive leninisterna.

En glättad förvanskning av Trotskij och Lenin

Ur *The Militant* Vol. 18 No. 14, 5 April 1954

Isaac Deutscher, författare till en ny Trotskij-biografi (*Den väpnade profeten*), vill bevisa att han är mer "objektiv" än Trotskij och har mer att erbjuda de som studerar den ryska revolutionära historien. Till stöd för detta påstående pekar han på kontroverserna mellan Trotskij och Lenin mellan 1903 och 1917. Han kan inte anklaga Trotskij för att undertrycka fakta om dessa kontroverser, så han anklagar honom för att ha "suddat ut" deras skarpa konturer och betydelse.

Hur ser fakta ut?

Trotskij mötte Lenin i London 1902 och arbetade nära honom tills det ryska revolutionära partiet höll kongress 1903, vilken slutade med splittring och bildandet av de bolsjevikiska och mensjevikiska partierna. Trotskij, som ännu inte var 24 år gammal, lyckades inte förstå dispytens betydelse och nödvändigheten av det slags parti som Lenin försökte bygga. Han gick med mensjevikerna, och attackerade Lenin hårt.

Splittringen 1903

Mensjevikerna skiljde sig från bolsjevikerna inte bara när det gällde interna organisatoriska principer, utan också, vilket började bli tydligt, om den ryska revolutionens teoretiska och politiska framtidsperspektiv. När de började röra sig mot en allians med de liberala kapitalisterna bröt Trotskij med dem och började gå i riktning mot bolsjevikerna, som var lika fientligt inställda till en sådan allians som han var.

Men hans återkomst till Lenins sida försenades av ett antal komplikationer. För det första utvecklade Trotskij teorin om den permanenta revolutionen, som förutsade att en revolution mot tsarismen snabbt skulle förvandlas till en arbetarevolution som skulle leda till upprättandet av en arbetarklassens regering som ställdes inför socialistiska uppgifter. Till och med för Lenin tog det några år att förstå riktigheten i denna djärva uppfattning, trots att den inte stod i någon grundläggande konflikt med hans egen.

En annan komplikation var att mensjevikerna vacklade fram och tillbaka mellan perspektiven på revolution och reform, särskilt under inverkan av 1905 års revolution. Detta ledde till många förslag om återförening av bolsjevikerna och mensjevikerna, som ibland Lenin själv stödde och som faktiskt prövades förgäves. Trots att Trotskij närmade sig bolsjevikerna politiskt, var han för ett enande av de två grupperna och arbetade för detta fram tills 1912 i tron att den revolutionära flygeln skulle bli dominerande i ett enat parti.

Det historiska sammanhanget

Mot bakgrund av allt han stod för och kämpade för från och med 1917, är Trotskijs medlingsansträngningar idag svåra att förstå om de inte undersöks i sitt historiska sammanhang. Lenin hade börjat bygga ett nytt slags parti, vars make aldrig tidigare existerat, ett revolutionärt kampparti som var starkt nog att leda arbetarna till att gripa makten. Hans geni bevisades under 1917, då hans parti genomförde just det uppdrag som det hade ställt sig. Men det bör inte vara alltför förvånande att andra stora marxister, som saknade historiska arbetarklassmodeller att basera sig på, först misstog sig på meningen och syftet med Lenins pionjärarbete.

När första världskriget bröt ut insåg Trotskij att det skulle vara principiellt fel och omöjligt att förena mensjevikerna som var för kriget och bolsjevikerna som var emot. När han 1917 återvände till det revolutionära Ryssland fann han att han själv och Lenin var helt överens om revolutionens uppgifter, han insåg nu också att Lenins idéer om revolutionär organisering helt hade bekräftats av händelserna och att bolsjevikerna var det enda revolutionära partiet i landet.

Han blev därefter en bolsjevik i hjärta, sinne och själ, spelade en viktig roll, som endast stod Lenins efter, i revolutionens bolsjevikiska ledning och försvarade bolsjevismen till sin död.

Trotskijs svar

Efter Lenins död lanserade stalinisterna sin stora förtalskampanj genom att citera Trotskijs polemik mot Lenin före 1917 för att bevisa att han aldrig varit en bolsjevik. Trotskijs svar var inte att ”sudda ut” skillnaderna, som Deutscher påstår, utan att presentera dem i deras rätta perspektiv.

Trotskij varken dolde eller förnekade sina tidiga meningsskiljaktigheter med Lenin. Han redogjorde för vilka de hade varit och förklarade dem. Han skiljde mellan de av hans meningsskiljaktigheter med Lenin som hade varit allvarliga och verkliga och de som hade varit episodiska och delvis berodde på missförstånd på båda sidor, han erkände när han hade haft fel och varför (t.ex. i sin kritik av Lenins organisatoriska principer och i ansträngningarna att återföra bolsjevikerna och mensjevikerna) och han försvarade de ståndpunkter där han hade haft rätt (t.ex. teorin om den permanenta revolutionen, som Lenin accepterade i handling 1917).

Således undersökte Trotskij sina relationer med Lenin i sin helhet, och placerade de olika delarna i sitt rätta fack och gav dem rätt betydelse. Objektivt sett uppvägdes de tidiga meningsskiljaktigheterna mer än väl av det man senare blev överens om. Om det inte hade varit så, då skulle aldrig deras förlikning ha ägt rum. Meningsskiljaktigheternas underordnade, övergående karaktär visades av allt som hände senare, inklusive det nära och lojala samarbetet mellan Trotskij och Lenin från och med 1917. Lenin själv vittnade om detta genom att konstatera att ingen hade varit en bättre bolsjevik än Trotskij efter att han anslöt sig till partiet.

Deutschers uppfattning

Deutscher är dock inte nöjd med denna metod eller denna utvärdering, även om han inte ifrågasätter den direkt och t o m låtsas hålla med. Under förespegligen av att vara en objektiv historiker ägnar han en hel del utrymme åt de tidiga meningsskiljaktigheterna – lika mycket utrymme, eller mer, som han ger den senare perioden då Trotskij och Lenin var överens. Resultatet är att meningsskiljaktigheterna och tiden när de var överens får samma betydelse i den historiska vågskålen.

Vi vet alla att det är möjligt att ljuga samtidigt som man använder strikt sanningsenliga ord, beroende på tonläget, hur man lägger orden, utelämnar vissa ord, etc. På samma sätt ägnar sig Deutscher åt något som bara kan kallas en historisk förvanskning, även om allt han skriver om

meningsskiljaktigheterna är faktamässigt korrekt – vilket stalinisterna, som ogillar Deutscher på andra grunder, bara kan välkomna.

Som vi har förklarat, gör Deutscher detta delvis för att försöka slå fast sin överlägsna ”objektivitet” över Trotskij. Men det finns en annan och viktigare anledning – en politisk orsak – för den tonvikt som han lägger vid Trotskijs tidiga meningsskiljaktigheter med bolsjevismen.

Och det är ett faktum att han uppenbarligen halv-om-halvt sympatiserar med den kritik av bolsjevismen som Trotskij senare avvisade och attackerade.

Hans egna sympatier

Naturligtvis uttrycker Deutscher inte sina sympatier öppet och ärligt. Nej, han antyder indirekt för läsaren det som han finner obekvämt att ange direkt. Men antydningarna är omisskännliga. Trotskijs polemik mot bolsjevismen karakteriserar Deutscher som ”skarp och giftig”, som en ”egendomlig blandning av stora idéer och småaktiga polemiska trick, av skarpsinniga historiska insikter och svulstiga förkonstlingar”, som ”en sann spegling av framtiden”, osv. Han säger att 1903 års kontrovers ”i sin mer tillspetsade form kommer att utgöra ett av ledmotiven” i boken – i själva verket är den huvudtemat.

Låt oss nu undersöka den del av Trotskijs polemik mot Lenin som Deutscher betraktar som skarp, stor, subtil, en trogen spegel och så vidare. Det kan helt och hållet sammanfattas i en enda mening, skriven av Trotskij 1904 i en pamflett, *Våra politiska uppgifter*,⁷ med följande lydelse:

”Lenins metoder leder till följande: partiorganisationen (den politiska partimaskinen) ersätter först partiet som helhet, därefter ersätter centralkommittén organisationen, slutligen ersätter en enda ’diktator’ centralkommittén.”

Av de miljontals ord Trotskij skrev under 40 år av ständig litterär produktion, är detta alla avfällingars och bolsjevismotståndares favoritmening, och naturligtvis använder de den mot Trotskij och Lenin. Deutscher är också så förtjust i denna mening att han återkommer till den flera gånger och använder den som klimax och avslutning på bokens sista sida.

Förutsägelsen 1904

Den 24-årige Trotskij, skriver han förundrat, ”förutsade” med ”kuslig klarsynthet” bolsjevikpartiets urartning efter revolutionen, hans främsta fel är att det var Stalin (okänd i 1904) och inte Lenin som blev diktator över partiet. Den uppenbara slutsatsen här är att Trotskij borde ha hållit fast vid sin förutsägelse 1904 istället för att göra helt om och själv bli bolsjevik.

Problemet med denna förutsägelse är att också den var genomsyrad av ett slags ”substitutionism”. Den försökte förutse bolsjevikpartiets utveckling enbart med utgångspunkt från abstrakta termer med avseende på dess interna organisatoriska funktionssätt, och försummade den mycket mer avgörande inverkan på partiet som utövades av den konkreta sociala och politiska utvecklingen av klasskampen utanför partiet.

Orsaken till att bolsjevikpartiet urartade efter revolutionen var inte att Lenin hade gjutit det till en mycket disciplinerad organisation – i själva verket skulle revolutionen aldrig ägt rum om han inte hade gjort det – utan därför att revolutionen, i stället för att spridas från Ryssland till de mer industriellt utvecklade länderna i Europa, besegrades under åren efter första världskriget (med hjälp av de förrädiska socialdemokraterna) och begränsades till ett ekonomiskt och kulturellt svagt och efterblivet land.

⁷ På marxistarkivet: [Våra politiska uppgifter](#)

Om revolutionen hade spridits (och den skulle ha spridits om revolutionärerna i Tyskland och på andra håll i förväg hade byggt just den typ av parti Lenin byggde i Ryssland), om Sovjetunionen hade kunnat knyta sin ekonomi till mer utvecklade länder, då skulle styrkeförhållandet inom bolsjevikpartiet ha blivit annorlunda, partiet skulle ha kunnat undvika eller övervinna den stalinistiska urartningen, och det skulle ha kunnat fortsätta att fungera på samma friska demokratiskt-centralistiska sätt som det gjorde under sina bästa och mest kreativa år.

Skillnaderna

Tack vare att han kom att behärska den marxistiska analysmetoden allt bättre och fick en egen belysande erfarenhet av bolsjevikerna kom Trotskij att se bristerna, inskränktheten och det abstrakta i sin förutsägelse 1904. Han förkastade den helt och kämpade outtröttligt mot marxismens alla motståndare som försökte förklara bolsjevikpartiets urartning genom att vältra över skulden på Lenins riktiga organisationsprinciper i stället för på den komplexa historiska process som krossade partiet under åren av reaktion efter revolutionen.

Men Deutscher försöker på sitt eget knipsluga sätt lappa ihop en av de viktigaste kryckorna i anti-bolsjevismens arsenal. Skillnaden mellan Trotskijs och Deutschers skrifter är inte bara att Trotskij agerar öppet medan Deutscher arbetar med insinuationer, utan att Trotskij försvarar bolsjevismen, medan Deutscher försöker misskreditera den. Ytterligare bevis kommer att levereras i kommande artiklar.

Deutscher värdelös som en vägledning till handling

Ur *The Militant* Vol. 18 No. 15, 12 April 1954.

Under hösten 1917 började bolsjevikerna diskutera om man borde organisera ett uppror för att överföra all makt till sovjeterna eller inte. Lenin och Trotskij var för upproret och kämpade för det. Zinovjev och Kamenev, som var skrämde och osäkra, drog sig tillbaka och var emot.

”Ännu har väl inte historien, trots slutsatserna den redan dragit, sagt sista ordet” när det gäller detta historiska argument, säger Isaac Deutscher i sin Trotskij-biografi.

”Nu efteråt är det närliggande och lätt att säga att resningens förespråkare hade rätt och deras motståndare fel. I själva verket framlade båda sidor sina argument på ett sådant sätt att det rätta på ett egendomligt sätt förväxlades med det felaktiga och den realistiska bedömningen av de historiska utsikterna neutraliserades av tillfälliga misstag.”

Lenin och Trotskij, anser han, hade rätt när de gjorde bedömningen att upproret lätt skulle kunna genomföras, och Zinovjev och Kamenev hade fel när de förutsåg ett katastrofalt äventyr. Men å andra sidan, bland Lenins och Trotskijs viktigaste motiveringar fanns deras tro på den nära förestående europeiska revolutionen, som de förutspådde och förväntade och som de hoppades skulle komma till den egna revolutions stöd. Zinovjev och Kamenev, invänder Deutscher, kritiserade med rätta detta som en skadlig överdrift.

”Man kan undra”

Som alla vet ägde inte den europeiska revolutionen rum under eller efter första världskriget. Och Deutscher, som också vet det, sammanfattar situationen så här:

”De, som var absoluta realister när de sammanfattade den ryska situationen (Lenin och Trotskij), blev offer för illusioner i samma stund som de vände sig mot den vidare internationella scenen. De, som endast vagt skymtade Ryssland genom en dimma av blygsam skepticism (Zinovjev och Kamenev), blev i samma situation realister... Ändå kan man undra om Lenin och Trotskij skulle ha handlat så som de gjorde, eller handlat med samma beslutsamhet, om de sett mer nyktert på den internationella revolutionen och förutsett att det ryska exemplet inte skulle upprepas i något annat land på många årtionden.”

Deutscher funderar i alla fall fortfarande kring det. Om man ser ”nyktert” på saken och inte är offer för ”illusioner” som Lenin och Trotskij, är det då inte ganska logiskt att dra slutsatsen att om beslutet hade varit upp till honom, då skulle inte den ryska revolutionen ha ägt rum?

Vi nämner detta eftersom det illustrerar skillnaden mellan den ”objektiva” kommenterande åskådaren och den aktive revolutionära kämpen. För Deutscher var den bolsjevikiska inställningen till den europeiska revolutionen 1917 och därefter en ”stor illusion”, en ”slöja av dröm och fantasi” vars ”omintetgörande långt senare skulle bryta ned och krossa” Trotskij osv. Efterklosheten får Deutscher att framstå som mycket smart.

Inte bara förutsäga

Men för Lenin och Trotskij var den europeiska revolutionen varken en akademisk fråga eller temat på några sidor i en bok. För dem var den ett mål. De förutsade inte bara en europeisk revolution – de arbetade för den, inriktade all sin diplomati för att underlätta den, använde alla sina resurser för att främja den. Zinovjev och andra skeptiker, inklusive de ryska Deutscher-figurena, kunde inte göra något för att påskynda den europeiska revolutionen som de inte trodde skulle kunna äga rum, Lenin och Trotskij gjorde allt som var möjligt.

Var utsikterna av en europeisk revolution en illusion 1917? De kapitalistiska härskarna i Europa ansåg inte att det var orimligt ett år eller två senare, de kontrarevolutionära interventionsarméerna som de skickade till Sovjetryssland var avsedda att krossa revolutionen innan den spreds till andra länder, vilket de ”nyktert” förväntade sig att den skulle göra. Var den tyska revolutionen 1918 en illusion? Eller de revolutionära situationerna i Tyskland i 1919, 1921, 1923, för att inte tala om efterkrigstidens sammanbrott för kapitalistiska regeringar i andra europeiska länder?

Hur de såg det

Förutom att de förväntade sig en europeisk revolution, ansåg Lenin och Trotskij att frågan skulle avgöras i handling, i klasskampen. Det var vad som verkligen skedde. Den revolutionära situation som de förutsåg i Europa bröt ut i slutet av kriget, och de försökte med sitt exempel, och med all hjälp de kunde uppåda, bidra till att omvandla dessa revolutionära situationer till framgångsrika revolutioner.

Det är sant att dessa revolutioner som hotade att bryta ut, och några av dem som även inleddes, blev besegrade. Men det finns sällan några garantier för seger på tröskeln till revolutionära strider, och även när de erbjuds så bör de inte betraktas som slutgiltiga, sådana frågor avgörs först i kampen. Lenins och Trotskij's revolutionära optimism, och ännu mer, deras revolutionära aktivitet, var utifrån socialismens och arbetarklassens ståndpunkt tusen gånger mer korrekt, produktiv och realistisk än deras klenmodiga kritikers tvivel och återhållsamhet.

Deras politik krossade kapitalismen i Ryssland, skakade den europeiska kapitalismen så illa att den kontrarevolutionära interventionen i Sovjetryssland efter första världskriget lamslogs, och skapade förutsättningar som ledde till avskaffandet av kapitalismen i andra länder under och efter andra världskriget. Deras motståndares politik, som Deutscher fortfarande år 1954 försöker hitta förtjänster hos, skulle ha varit förödande för alla utom kapitalisterna.

Om Komintern

Om Deutscher fortfarande har sina funderingar om 1917 års uppror i Ryssland, har han inga sådana tvivel om bildandet av den revolutionära Kommunistiska internationalen 1919. Hela affären framstår för honom som ett flagrant misstag.

Felet, som han ser det, härrör åter från bolsjevikernas naiva missbedömning av den europeiska situationen i slutet av kriget. De kunde bara inte få in i sina tjocka skallar att det inte skulle bli

någon framgångsrik revolution utanför Ryssland. Hur som helst inkallade Lenin en internationell konferens i Moskva 1919, för att ”antingen proklamera grundandet av Tredje Internationalen eller preliminärt förbereda bildandet av den”.

Enligt Deutscher ville bolsjevikerna genast upprätta Internationalen, men inväntade de övriga delegaternas synpunkter innan beslutet fattades. De tyska delegaterna sade att det var för tidigt att bilda en international – de var fortfarande för svaga. En österrikisk delegat, som dök upp mitt under debatten, ”gav emellertid en uppseendeväckande beskrivning av det revolutionära sjudande Europa”. Detta avgjorde saken:

”Koncipierad av en önskan, född ur förvirring och framhjälp av en slump kom så denna stora institution till världen.”

”Det är tveksamt”

Deutschers sympatier ligger klart hos de tyska delegaterna som ville vänta: ”Man kan tvivla på, att Lenin och Trotskij skulle ha grundat Internationalen vid denna tidpunkt, om de hade haft en klarare föreställning om förhållandena i Europa.” (Men det råder inget tvivel om utgången om Deutscher hade fällt den avgörande rösten.)

”Ingenting”, försäkrar han oss, ”hade varit (dem) mer fjärran än tanken att ge en samling små politiska sekter den högtidliga beteckningen International”. (Deutscher, som stoltserar med sin unika förmåga att räkna fastän han försummar att ange exakt hur stor en organisation måste vara innan han kan samtycka till att hedra den med etiketten International, förebådar här den hållning som han kommer att inta i sin nästa bok när det gäller Trotskijs bildande av Fjärde internationalen 1938).

Och ändå berättar Deutscher en sida senare lugnt: ”Trots det var deras förväntningar inte alldeles grundlösa: inom ett år hade den nya Internationalen faktiskt fått ett starkt grepp om den europeiska arbetarrörelsen.”

Hur det kunde ha blivit så utan att den hade bildats ett år innan, förklarar Deutscher inte.

Konstigt nog visar sig den ”förvirring” som bolsjevikerna uppvisade i verkliga livet vara det bästa och mest effektiva slaget av revolutionär realism, och den ”objektive” Deutscher visar sig, trots all efterklokhet, vara en ganska värdelös snabbguide till alla läsare som är intresserade av att delta i revolutionär politik.

Mer nästa vecka.

[5: artikeln ur *The Militant* Vol. 18 No. 16, 19 April 1954 saknas här]

Trotskijs berättelse – Tragedi eller triumf

Ur *The Militant* Vol. 18 No. 18, 3 May 1954 (sista artikeln i serien.)

Som vi visade i föregående artikel i denna serie kommer Isaac Deutscher i sin bok *Den väpnade profeten*, efter att ha gjort några snabba vändningar, fram till slutsatsen, att Trotskij och Lenin hade satt upp politiska och teoretiska ”prejudikat” som ”banade väg” för Stalin. Han uttrycker också ”absorberande intresse” för frågan: i vilken utsträckning Trotskij ”banade väg för Stalin” genom ”sin egen karaktär”?

Eftersom denna volym inte behandlar perioden med Trotskijs *kamp* mot stalinismen, besvarar inte Deutscher sin egen fråga fullständigt här. Men han gör vissa förberedelser, gör antydningar om Trotskijs karaktär som redan ivrigt har snappats upp av recensenter som reducerar

allt till sin egen låga nivå, och lyckas i de djupaste sociala strider hitta en förevändning för att hänge sig åt amatörmässig psykoanalys och lättvindigt förklara den sovjetiska historiens förlopp genom påstådda ”brister” i Trotskijs personlighet.

Deutscher är naturligtvis alldeles för skarpsinlig för att själv gå så långt. På andra håll har han gillande citerat Plechanovs uttalande: ”Inflytelserika personer kan tack vare sina förstånds- och karaktärsegenskaper ändra *händelsernas individuella prägel och några av deras speciella följder*, men de kan aldrig ändra deras allmänna *riktning*, ty den bestäms av andra krafter.”

Deutscher vet, och kommer att säga, att det var ”andra krafter” (sociala, politiska, ekonomiska) som bestämde Stalins seger. Han vet att Stalin vann, inte för att han var mer sällskaplig och ödmjuk än Trotskij, utan för att han representerade sociala krafter som befann sig i reträtt och i reaktion mot revolutionen (och eftersom han var en karaktär som kunde anpassa sig till och uttrycka dessa krafter, medan Trotskijs karaktär inte kunde och inte gjorde detta).

Men samtidigt som Deutscher vet allt detta, kan han inte avstå från att kritisera Trotskijs karaktär vilket vi kortfattat ska diskutera, inte för att kritiken är ny, men eftersom den verkligheten är relaterad till Trotskijs roll.

Idéer och män

(1) Redan 1904, säger Deutscher, ”visade [Trotskij] upp ett karaktärsdrag som han aldrig riktigt skulle frigöra sig från: han kunde inte skilja på idéer och människor”.

Det verkliga innehållet i detta standardklagomål mot Trotskij var att han intog en seriös attityd till allvarliga idéer eftersom han visste att de är den oundgängliga grundvalen för varje parti som strävar efter att leda en arbetarrevolution. Med andra ord var han en principfast politiker – som inte avvek från 1917 – som satte programmet före alla andra hänsyn. Han arbetade lojalt med människor när han var politiskt överens med dem, och tvekade inte att bryta med och bekämpa även tidigare vänner när deras politiska vägar skildes åt.

Denna egenskap verkade kränkande och fränstötande för centrister, vankelmodiga och politiska klåpare. För människor som alltid är redo att jämka samman, kompromissa eller bortse från grundläggande skillnader för att cementera ett ”praktiskt” block, verkade Trotskijs betoning av principer ”verklighetsfrämmande”, ”hårda”, ”sektaristiska” eller ”autokratiska” (epitet som alla även använts på Lenin och Marx). Men långt ifrån att vara ett fel, så var detta en av Trotskijs största dygder. Istället för att hindra honom, räddade det honom.

Zinovjev och Kamenev

Zinovjev och Kamenev var också bolsjeviker. Men efter Lenins död lade de principerna åt sidan och bestämde sig för att vara ”praktiska” politiker, och kalkylerade med att de först skulle slå sig samman med Stalin för att få makt och först senare besluta sig för vad de skulle använda makten till. De åtskilde således, som underordnade, idéerna från sitt block med Stalin, och det visade sig leda till deras undergång. För det visade sig att de tjänade mål som de aldrig hade drömt om, och när de försökte backa tillbaka, var det för sent – Stalin hade makten. Deras belöning var politiskt degradering, för att inte tala om kulor i nacken.

Trotskij blev också kontaktad av Stalin för att bilda ett block. Men han kunde inte och ville inte skilja Stalin från de idéer och krafter som denne representerade, och han avvisade erbjudandet. Han räddade sig själv som en revolutionär och kunde göra ytterligare bidrag till rörelsen just därför att hans karaktär gjorde honom benägen att föra en principfast politik, vilket alltmer förstärktes av hans erfarenheter.

Inte i sitt rätta element?

(2) Deutscher skriver:

”Trotskijns styrka, sade Stalin, visar sig när revolutionen bryter ut och gör framsteg. Hans svaghet blir uppenbar när revolutionen besegras och måste retirera. Det finns en viss sanning i detta. Mentalt och moraliskt var Trotskij sådan att han fick sina starkaste impulser och utnyttjade sina resurser bäst under det faktiska upprorets ansträngningar och påfrestningar. På den jättelika scen, som förminskade andra till dvärgar, blev han själv jättelik... Men när revolutionen mattades, förlorade han sin hemkänsla i den och hans styrka avtog. Det han var lämpad för var inget mindre än ett herkuliskt arbete.”

Det finns en ”viss” sanning i detta – följande: Under perioder av revolutionära uppsving lyser stora ledare alltid som mest – när allt kommer omkring är detta vad de har levt för, arbetat för och förberett. Under perioder av reaktion och nederlag är även de bästa ledarna, så att säga, inte i sitt rätta element, tvingade på defensiven, tvingade till annan verksamhet.

Trotskij stod ut bland ledarna 1905 och 1917 eftersom han så noggrant uttryckte massornas revolutionära stämningar och förhoppningar. Han spelade inte och kunde inte spela samma roll under perioderna av reaktion som följde på dessa två revolutioner. Men vi måste göra en åtskillnad – ty han inte spelade heller inte samma slags roll under båda dessa reaktionsperioder.

Roll under två perioder

Efter 1905, när så många revolutionärer demoraliserades och deserterade, höll Trotskij fast vid sin revolutionära övertygelse och som Deutscher medger ”fortsatte [han] att utveckla den permanenta revolutionens idé med en optimism och en iver som var ovanlig under dessa depressionens år”. Men som Trotskij skrev senare i *Till marxismens försvar*:

”Vid den tiden [hade jag] inte frigjort mig själv från den småborgerlige revolutionärens drag. Jag var sjukligt anfäktad av försonlighet gentemot mensjevismen och av en misstänksam attityd mot den leninistiska centralismen”.

Trotskij, som vid den tiden fortfarande närde illusioner om att förena bolsjeviker och mensjeviker, var följaktligen till stor del isolerad mellan 1906 och 1917. I denna strävan var han verkligen inte i sitt rätta element, och han hamnade inte där helt förrän 1917, då han blev bolsjevik.

Det bör noteras att Trotskij förklarar sin isolering vid denna tid huvudsakligen med politiska orsaker, medan Deutscher främst betonar personliga egenskaper. Riktigheten av Trotskijns förklaring bekräftas av den roll han spelade från 1923 och framåt.

Den våg av reaktion som hemsökte Ryssland efter 1923 var djupare och mer långvarig än några levande män och kvinnor någonsin upplevt tidigare. Den förföljelse och terror som drabbade den trotskistiska oppositionen var hårdare än under den tsaristiska reaktionens värsta dagar efter 1905. Bolsjeviker som inte hade sviktat i fängelse, Sibirien eller förvisning 1906 bröts nedmoraliskt och kapitulerade för Stalin 1926. Vad gjorde Trotskij?

(3) Detta är ämnet för Deutschers nästa bok, men i denna del uttrycker han stöd för påståendet att ”Trotskijns *största svaghet* var, att han inte framhårdade i sin visdom, i synnerhet som detta, att vara vis, var att vara ensam.” (vår kursivering.)

Detta uttalande ensamt är enligt vår mening tillräckligt för att diskvalificera Deutscher som en objektiv domare över Trotskij och hans verk.

Mot alla odds stod Trotskij upp mot den hårda reaktion som representerades av stalinismen. Han stod upp och slog tillbaka för att försvara bolsjevismen. Han motstod alla påtryckningar och föraktade alla erbjudanden om kompromisser, vägrade att ge efter en millimeter av prin-

cip. Han gjorde detta så gott som ensam, mot praktiskt taget hela partiledningen, som höll statsmakten i sina händer och inte tvekade att använda sina tvångsmedel. Om någon i den revolutionära rörelsens historia ”framhärdade” så var det Trotskij, som Stalin varken kunde muta eller tvinga in i ledet.

Detta var inte Trotskijs naturliga ”element.” Men hans styrka ”sviktade” inte inför dessa svårigheter. Detta var egentligen inte ett ”mindre arbete” än att leda en revolution – det var bara ett annat, hårdare och mindre personligt tillfredsställande arbete. Men Trotskij bemästrade det, och han mobiliserade alla sina resurser för att slutföra det.

Trotskijs triumf

Enligt Deutscher är Trotskijs historia ”tragisk”. Det visar bara hur lite han förstår. Trotskij, det är sant, utvisades, förvisades och slutligen mördades, men att stå högt över alla dessa personliga motgångar, som Trotskij hade förutsett, var en större triumf som han ryckte ur Stalins händer genom att till fullo uppfylla sin revolutionära plikt.

Stalins mål var att radikalt utrota bolsjevismen. Detta omintetgjordes. För Trotskij höll nästan på egen hand bolsjevismens fana högt och bevarade den från fläckar, han behöll den revolutionära marxismens kontinuitet, han samlade ny kader, beväpnade den och härdade den. Lenins stora insats var att organisera bolsjevismen, Trotskijs var att bevara den i dess svåraste stunder.

När bokslutet görs tror vi inte att historien kommer att värdesätta Trotskijs roll under den ryska revolutionen 1917 (när alla förhållanden gynnade revolutionär aktivitet) som hans största bedrift, trots att den var enastående, utan den roll han spelade under de reaktionära åren 1923 till 1940 då han tålmodigt förklarade innebörden av stalinismen och outtröttligt rekryterade till Fjärde Internationals som kommer att leda arbetarna i att befria världen från både kapitalism och stalinism.

Deutscher kan inte förstå detta. Han är alltför upptagen med att söka efter stalinismens ”revolutionära” sidor, och efter tecken på att den sovjetiska byråkratin kommer att reformera sig själv, för att kunna känna igen den socialistiska revolutionens verkliga väg under vår epok eller betydelsen av Trotskijs arbete för att bana väg för dagens och morgondagens revolutionärer.

Det vore dock fel att sluta utan några anmärkningar om bokens positiva aspekter. För det första har Deutscher gjort en hel del forskning, framför allt av Trotskijs tidigare skrifter – litterär och kulturell kritik, krigskorrespondens, etc. – och han citerar tillräckligt från dem för att göra sin bok läsvärd och för att öka vår aptit. När kommer någon utgivare att vara skarp-sinnig nog att få dessa skrifter översatta?

För det andra innehåller boken många anekdoter och sidoblickar som kommer att tilltala läsare som redan känner till Trotskijs verk. Exempelvis noterar Trotskijs självbiografi i en enda mening det faktum att polisen arresterade Petersburgsovjeten som han ledde i december 1905, Deutscher ägnar två sidor åt de roande detaljerna. Trotskij offrade bara några rader åt den efterföljande rättegången mot dess ledare, Deutscher har sex sidor som belyser de dramatiska händelserna.

Men för en verkligt objektiv redogörelse för ryska revolutionära historia och för en redogörelse som kan tjäna som vägledning för människor som vill delta i den revolutionära politiken, vi upprepar detta, så måste läsaren fortfarande vända sig till Trotskijs egna skrifter, för vilka det fortfarande inte finns något substitut.

Översättning: *M. Fahlgren*